

Tomasz Struk (Krosno Odrzańskie)

LOKALNY I PAŃSTWOWY PIENIĄDZ W DZIEJACH GUBINA / GUBEN

Część I

Wstęp

Gubin jest niewielkim miastem usytuowanym na granicy dwóch państw: Polski i Niemiec¹. W przeszłości znajdował się w strefie wpływów państwa Polan, Brandenburgii, Czech, Saksonii i krótko Piastów śląskich². Przyczyniało się to z jednej strony do rozkwitu jego gospodarki, głównie sukiennictwa, ale także nastroczało problemów w czasach konfliktów zbrojnych. Rozstrzygnięcia, które zapadły po zakończeniu II wojny światowej spowodowały, że duże przedwojenne miasto zostało podzielone na dwa mniejsze: niemiecki Guben³ w landzie Brandenburgia oraz polski Gubin wchodzący w skład województwa lubuskiego.

Podobnie jak w położnym nieopodal, a wchodzącym w skład Dolnego Śląska Krośnie Odrzańskim, wytwarzanie najpierw monet, a później pieniędzy zastępczych przebiegało w kilku etapach. Były to okresy wyraźnie wyodrębnione, krótkie, charakteryzujące się niezwykłą intensywnością produkcji. Pozostawały w ścisłym związku z szerszymi zjawiskami natury gospodarczej, u podstaw których leżała potrzeba zaspokojenia popytu na środki płatnicze.

Periodyzacja obejmuje najpierw okres średniowiecza, który z kolei dzieli się na wcześniejszy, obejmujący początki mennictwa w grodzie nad Nysą Łużycką i Lubszą a przypadający na przełom XIII i XIV w. oraz późniejszy – XV-wieczny. Drugi okres – nowożytny, także wyraźnie dzieli się na dwa etapy: pierwszy, obejmujący działanie mennicy w trudnym czasie katastrofy pieniężnej, zwanej *Kipper und Wipper*, której szczyt przypadł na lata 1622-1623 i drugi, w epoce panowania Augusta III, elektora saskiego i króla Polski, kiedy to bito monety na potrzeby rynku polskiego. Po zajęciu Saksonii przez Fryderyka II Wielkiego, króla Prus, podjęto być może także w Gubinie akcję wytwarzania pieniędzy pod fałszywym stemplem Wettina. W trzecim okresie produkowano pieniądze zastępcze na potrzeby lokalnego rynku, co spowodowane było wydarzeniami I wojny światowej i wielkiej inflacji (lata 1917-1923). Tym razem jednak emitentami *notgeldów* były władze miasta i podległe im instytucje komunalne, wojsko oraz przedsiębiorcy. Odrębnym rozdziałem historii numizmatycznej Gubina było wytwarzanie żetonów (marek narzędziowych), które znajdowały się w codziennym obrocie personelu lotniska wojskowego Luftwaffe. Dzieje kontaktów gubinian z produkcją monet zamyka wybite w roku 2010 dla celów promocyjnych żetonu pamiątkowego o nominale „6 gubinek”. W artykule zasygnalizowano także produkcję złotych i srebrnych medali pamiątkowych wydanych przez niemieckie władze Guben z okazji 750-lecia istnienia miasta.

¹ Pragnę w tym miejscu podziękować: Doris Olschar, Jerzemu Chałupskiemu, Arkadiuszowi Gościnnie-mu, Eugeniuszowi Grzywoczowi, Arturowi Koczara, Robertowi Sochaniowi, Arturowi Szewczykowi, Adamowi Wojtkowiakowi, Damianowi Marciniakowi (domel 103) oraz Warszawskiemu Centrum Numizmatycznemu.

² S. Kowalski, *Gubin*, [w:] *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą (województwo zielonogórskie)*, t. 2: *Dolny Śląsk, Dolne Łużyce*, red. Z. Kaczmarczyk, A. Wędzki, Zielona Góra 1970, s. 213-214 (dzieje przynależności miasta).

³ W latach 1961-1990 oficjalna nazwa miasta brzmiała Wilhelm-Pieck-Stadt Guben.

Studia nad dziejami mennictwa dolnołużyckiego, w tym gubińskiego, zapoczątkowali badacze niemieccy w XIX w. Najważniejsze spośród nich to prace: E. Bahrfelda⁴, F. Friedensburga⁵, H. Dannenberga⁶, R. Scheunera⁷ oraz nauczyciela gimnazjum w Guben – H. Jentscha⁸. Temat ten podejmowali również po zakończeniu II wojny światowej regionaliści skupieni wokół „Gubener Kreiskalender”: R. Lehmann⁹, S. Müller¹⁰ i B. Pilz¹¹. Mennica w mieście nad Nysą znalazła się również w kręgu zainteresowania polskich historyków. Syntetycznego uporządkowania stanu wiedzy podjęli się: M. Gumowski¹², S. Suchodolski¹³ i T. Szczurek¹⁴. Wizerunki monet publikują w swoich opracowaniach i katalogach E. Bahrfeldt¹⁵, J. Weidhas¹⁶ i wspólnie E. Kopicki¹⁷ oraz H. Kahnt¹⁸. Źródła

⁴ E. Bahrfeldt, *Die Brandenburgischen Städtemünzen aus der Kipperzeit 1621-1623*, Rietz-Neuendorf 1882, s. 51-58; tenże, *Das Münzwesen der Stadt Luckau in der Niederlausitz*, Numismatische Zeitschrift, Bd. XVI, 1884, s. 502-523; tenże, *Das Münzwesen der Mark Brandenburg von den ältesten Zeiten bis zum Anfang der Regierung der Hohenzollern*, Bd. I, Berlin 1889; tenże, *Zur Münzkunde der Niederlausitz im XIII. Jahrhundert*, Berlin 1892, s. 1-41; tenże, *Zur Münzkunde der Niederlausitz im 13. Jahrhundert*, Niederlausitzer Mitteilungen, Bd. XVII, 1926, s. 137-259.

⁵ F. Friedensburg, *Die Mittelaltermünzen der Lausitz*, [w:] *Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestehens der Numismatischen Gesellschaft zu Berlin*, Berlin 1893, s. 69-90; tenże, *Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. 23, Breslau 1904, nr 636, s. 48; tenże, *Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. 13, Breslau 1888, nr 636, s. 214.

⁶ H. Dannenberg, *Münzmeister auf Mittelaltermünzen*, Zeitschrift für Numismatik, 1900, Bd. 22, s. 277-294.

⁷ R. Scheuner, *Eine Gemeinschaftsmünze der Städte Sommerfeld und Guben*, Zeitschrift für Numismatik, 1895, Bd. 19, s. 235-238.

⁸ H. Jentsch, *Die Münzen von Guben. Aus dem Nachlasse des Prorectors Sausse*, Neues Lausitzisches Magazin, 57, 1882, s. 439-444; tenże, *Münzen und Denkmünzen der Stadt Guben*, Berliner Münzblätter, Bd. 18-19, 1882.

⁹ R. Lehmann, *Guben als Münzstätte 1621/22*, Gubener Heimatkalender 1968, s. 41-42. Jest to przedruk z Gubener Zeitung z 13.11.1921 r. Dokumenty dostępne temu autorowi uległy najprawdopodobniej w 1945 r. zniszczeniu.

¹⁰ S. Müller, *Die Stadt Guben im Spiegel ihrer Münz- und Geldverhältnisse*, Gubener Heimatkalender 1971, s. 29-33; tenże, *Zur „Münzkonfusion“ in Guben im Jahre 1808*, Gubener Heimatkalender 1974, s. 74-75.

¹¹ B. Pilz, *Die Münzstätte Guben vom 13. bis zum 18. Jahrhundert*, Numismatische Hefte, Cottbus 1990, nr 54, s. 44-60; tenże, *Die Münzstätte Guben vom 13. bis zum 15. Jahrhundert*, Gubener Heimatkalender 1990, s. 77-82; tenże, *Die städtische Gubener Münze 1621 bis 1623*, Gubener Heimatkalender 1991, s. 67-71; tenże, *Die Stadt Guben als Münzstätte (III). Die landesherrlich-sächsische Münze im 18. Jahrhundert*, Gubener Heimatkalender 1992, s. 34-37; tenże, *Museumsmminiaturen*, Gubener Heimatkalender 2002, s. 102-103.

¹² M. Gumowski, *Gubin i jego mennice*, [w:] *Księga pamiątkowa 75-lecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 1952, s. 129-144; tenże, *Falszerstwa monetarne Fryderyka II*, Poznań 1948; tenże, *Monety sasko-polskie*, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne, 1910-1911.

¹³ S. Suchodolski, *Monety Gubina (Nieznany grosz gubiński z 1622 r.)*, Biuletyn Numizmatyczny, 1982, nr 5-6, s. 84-87.

¹⁴ T. Szczurek, *Proces upieniężniania na Dolnych Łużycach do 1. połowy XIV wieku*, [w:] *Upieniężnienie – kiedy moneta staje się pieniądzem*, red. B. Paszkiewicz, Nowa Sól 2011, s. 45-68.

¹⁵ Bahrfeldt, *Die Brandenburgischen Städtemünzen*, Taf. IV, s. 134, 140, 142, 144, 150-151, 158; tenże, *Das Münzwesen...*, Taf. XXVI, s. 35, XXVII, s. 36.

¹⁶ J.F. Weidhas, *Die Brandenburger Denare von Heinrich (König der Wenden) bis auf Friedrich I. Kurfürst (aus dem Hause Hohenzollern) und von demselben die Brandenburger Groschen und kleinen Münzen bis auf Friedrich Wilhelm IV. König von Preussen*, Berlin 1855, Taf. XV, s. 30-32.

¹⁷ E. Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa 1995, cz. 1, s. 102-104, cz. 2, s. 378 (Szprotawa?); tenże, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. 1 Średniowiecze, cz. 2 Monety pomorskie, śląskie, mazowieckie i krzyżackie, Warszawa 1975, s. 129.

¹⁸ H. Kahnt, *Die Münzen Friedrich Augusts II. von Sachsen/Polen 1733-1763*, Regenstauf 2010, poz. 696, 699-700, 703.

do dziejów średniowiecznego mennictwa (i nie tylko) omawianego obszaru zawarte są w „Neues Lausitzisches Magazin”¹⁹, *Codex Diplomaticus Brandenburgensis*²⁰ oraz w dziele J. G. Worbsa²¹.

Informacje odnoszące się do monet i banknotów zastępczych oraz żetonów gazowych i tramwajowych zawarł w swych publikacjach: M. Frenzel²², W. Funck²³, A. Geiger²⁴, H. L. Grabowski²⁵, P. Menzel²⁶ i M. Müller²⁷. Spośród polskich autorów należy wymienić: B. Sikorskiego²⁸, W. Lesiuka²⁹ i B. Paszkiewicza³⁰. Ponadto warto wspomnieć o pasjonatach publikujących swoje zbiory i informacje o nich na stronach internetowych: E. Grzywocz (http://www.notgeld.sewera.pl/polskie/) i Arkadiuszu Gościnnym (http://www.pozukiwaniemskarbow.com/numizmatyka/zastepczy.html).

Nieliczne, ale ciekawe informacje dotyczące bicia monet dostarczają monografie miasta. Głównym źródłem informacji w tym zakresie jest „Historia miasta Guben” autorstwa Karla Gandera³¹. Autorzy polscy tylko wzmiankują powstanie i istnienie mennicy bez zagłębiania się w szczegóły. Uzupełnieniem wiedzy o wydarzeniach i ludziach związanych z produkcją pieniądza, zwłaszcza w odniesieniu do XX i XXI w., są artykuły zamieszczane w „Gubener Heimatkalender”, „Lausitzer Rundschau”, „Gazecie Gubińskiej”, „Wiadomościach Gubińskich” oraz w lużyckich portalach internetowych – http://der-lausitzer.de/, http://www.niederlausitz-aktuell.de, http://www.lr-online.de/. Znaczną ilość wizerunków monet odnaleźć można w wyszukiwarce Warszawskiego Centrum Numizmatycznego (www.wcn.pl), niemieckim portalu aukcyjnym – www.muenzauktion.com oraz na stronach: www.coinarchives.com i http://www.mcsearch.info.

¹⁹ T. Neumann, *Die Urkunden des Gubener Rathsarchives*, Neues Lausitzisches Magazin, Bd. XXXVI, 1860, s. 35-71.

²⁰ A.F. Riedel, *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, Berlin, 1843, 1845.

²¹ J. G. Worbs, *Inventarium diplomaticum Lusatiae inferioris*, Lübben 1834, Bd. 2.

²² M. Frenzel, *Die Notmünzen 1916-1924 der deutschen Gemeinden, Kreise, Länder etc.*, Band 1: *Standardkatalog der amtlichen Ausgaben 1916-1921*, Augsburg 1987, s. 40.

²³ W. Funck, *Die Notmünzen der deutschen Städte, Gemeinden, Kreise, Länder etc.*, Bd. 1, *Standardkatalog der amtlichen Ausgaben 1916-1921*, Regenstauf 2000, s. 173-174.

²⁴ A. Geiger, *Deutsches Notgeld*, Bd. 3: *Das deutsche Großnotgeld 1918-1921. Katalog aller Notgeldscheine im Nennwert von 1 bis 100 Mark*, Regenstauf 2003, s. 204.

²⁵ H. L. Grabowski, *Deutsches Notgeld*, Bd. 5: *Deutsche Kleingeldscheine: Amtliche Verkehrsausgaben 1916-1922 (Aachen-Lingen)*, Regenstauf 2004, s. 320.

²⁶ P. Menzel, *Deutsche Notmünzen und sonstige Geldersatzmarken 1873-1932*, Berlin 1982; tenże, *Deutsche Notmünzen und sonstige Geldersatzmarken 1840-1990*, Gütersloh 1993; tenże, *Deutschsprachige Notmünzen und Geldersatzmarken im In- und Ausland: 1840 bis 2002*, Bd. I, Gütersloh 2005.

²⁷ M. Müller, *Deutsches Notgeld*, Bd. 4: *Die Notgeldscheine der deutschen Inflation von August 1922 bis Juni 1923*, Regenstauf 2003, s. 220-221; tenże, *Deutsches Notgeld*, Bd. 12: *Das wertbeständige Notgeld der deutschen Inflation 1923/1924*, Regenstauf 2011, s. 234.

²⁸ B. Sikorski, *Monety zastępcze i żetony tramwajowe z ziem polskich*, Piła 1987, s. 39-40; tenże, *Monety zastępcze miast, gmin i powiatów. Katalog*, t. I, Piła 1995, s. 64-65; tenże, *Papierowy pieniądz zastępczy obozów jeńców wojennych 1914-1918 (emisje urzędowe)*, Piła 1991, s. 60-70; tenże, *Żetony gazowe z ziem polskich. Katalog*, Piła 1993, s. 25-26; tenże, *Śląskie monety zastępcze. Katalog*, t. III, Piła 1998, s. 31-34; tenże, *Katalog monet zastępczych typu Werth-Marke i Wert-Marke*, Piła 2005; B. Sikorski, A. Schmidt, *Katalog żetonów gazowych z ziem polskich*, Piła 1986, s. 71-73.

²⁹ W. Lesiuk, *Pieniądz zastępczy na Śląsku 1914-1924*, Opole 1971.

³⁰ B. Paszkiewicz, *Pięć wieków polskiej monety zastępczej*, Warszawa 1981.

³¹ K. Gander, *Geschichte der Stadt Guben*, Guben 1925.

I. Moneta w średniowieczu

1. Początki produkcji monet w Gubinie

Pierwsze wzmianki dotyczące osady pojawiają się w XIII w., chociaż geneza powstania grodu ma prawdopodobnie swoje początki ponad dwa wieki wcześniej. Szybki rozwój zawdzięczała ona położeniu przy ważnych szlakach handlowych³². Do roku 1260 powstało w pobliżu Gubina 21 wsi, co stanowi 44% obecnej sieci osadniczej³³. Obszar ten przez krótki okres czasu, prawdopodobnie w latach 1210-1218, należał do księcia śląskiego Henryka Brodatego³⁴. Świadczyć o tym może fakt nadania w roku 1211 przez władcę klasztorowi w Lubiążu prawa bezcłowego sprowadzania soli z Gubina³⁵. Był to krótki okres panowania, jednak z pewnością przyczynił się do ożywienia gospodarczego. Wnuk Władysława Wygnańca prowadził bowiem aktywną politykę wewnętrzną mającą na celu rozwój ekonomiczny podległych ziem.

Po krótkim panowaniu Henryka Brodatego, prawdopodobnie na początku trzeciej lub czwartej dekady XIII w. Gubin trafił we władanie rodu Wettinów³⁶. W roku 1235 z nadania margrabiego Miśni i Marchii Wschodniej – Henryka III Dostojnego otrzymał przywilej lokacyjny na prawie magdeburskim. Dokument ten nie rozstrzyga jednoznacznie czy było to pierwsze nadanie przywileju³⁷. Henryk zmarł w 1288 r., a jego śmierć doprowadziła do tarć pomiędzy spadkobiercami. Na krótki okres czasu władcą Łużyc został jego wnuk Diezmann (Dytryk). To na jego panowanie przypada pierwsza wzmianka dotycząca mennicy, a właściwie gubińskiego mistrza menniczego. Jak wynika z informacji niemieckiego historyka K. Gandera, autora monografii Gubina, Dietrich z dynastii Wettinów, przebywał w mieście wraz ze swoją małżonką Jutą od marca do września 1295 r. W niedługim czasie po przybyciu, 20 marca 1295 r. wydał dokument, w którym to obdarował miejscową kaplicę szpitalną Ducha Świętego czynszem w wysokości 8 grzywien³⁸. Na sumę tę składały się wpłaty znamienitych obywateli, wśród których wymieniono Ulryka i Pilgrima (?), synów mistrza menniczego³⁹. Ich darowizna na zbożny cel opiewała na 5 grzywien rocznego dochodu z myta⁴⁰. Zapis precyzuje,

³² H. Kurowska, *Gubin i jego mieszkańcy. Studium demograficzne XVII-XIX w.*, Zielona Góra 2010, s. 17. Dwa najważniejsze szlaki handlowe: wschód-zachód (Gdańsk-Gniezno-Poznań-Lipsk-Lubeka-Hamburg-Brema-Włochy) oraz południe-północ (Norymberga-Erfurt-Praga-Wrocław lub Frankfurt nad Odrą-Szczecin).

³³ S. Zajchowska, *Rozwój osadnictwa śląsko-łużyckiej części województwa zielonogórskiego od XII do XIV wieku*, [w:] *Studia nad początkami...*, s. 119-120.

³⁴ B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1997, s. 185; R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do r. 1290*, [w:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. I, Kraków 1933, s. 195. Według innych opracowań okres panowania Brodatego nad Gubinem mógł trwać od 1211 do 1225, por. Kowalski, *Gubin*, s. 214.

³⁵ Kowalski, *Gubin*, s. 214, przyp. 23.

³⁶ Kurowska, *Gubin...*, s. 18, podaje błędnie, że region przeszedł pod panowanie rodu Wittelsbachów.

³⁷ Kowalski, *Gubin*, s. 225.

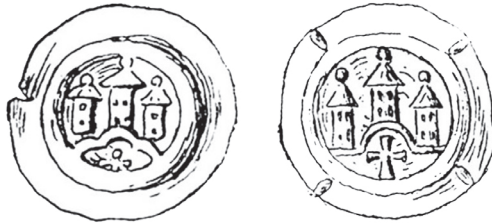
³⁸ Gander, *Geschichte...*, s. 44.

³⁹ W wielu opracowaniach uznaje się, że chodziło o dwie osoby. Jednak dokładna analiza tekstu nie udziela jednoznacznej odpowiedzi czy określenie Pilgrim (łac. pielgrzym) odnosi się do imienia Peregryn. Być może określenie to dotyczy wcześniej wzmiankowanego „naszego gościa Heyso”, który jako pielgrzym mógł znajdować się pod opieką margrabiego. Pewne jest, że dokument wymienia Ulricha, syna mincerza i informuje o jego nieznanym z imienia braciach. Nie wymieniają Pilgrima: Suchodolski, *Monety Gubina* oraz Gander, *Geschichte...*, s. 44.

⁴⁰ Neumann, *Die Urkunden...*, s. 43-44.

że miało to następować w Dzień Świętego Marcina. Treść nadania wskazuje jednoznacznie, że gubińscy mincerze zajmowali się także m.in. poborem myta⁴¹.

Monety pochodzące w warsztatów gubińskich mincerzy nie są w literaturze jednoznacznie zidentyfikowane. Pewne przesłanki pozwalają przypuszczać, że ich wyroby stanowiły część skarbu znalezionego we wrześniu 1897 roku w położonym nieopodal Gubina Starosiedlu (Starzeddel) (il. 1)⁴². Przemawia za tym: bliskość miasta, większy rozmiar brakteatów (20-21 mm) i niezwykle podobieństwo legendy do średniowiecznego herbu (trzy wolnostojące wieże zwieńczone ostrymi kopułami, na szczycie których znajdują się kule, il. 2)⁴³. Elementem różniącym wizerunki jest podstawa. Być może miała ona symbolizować bramę⁴⁴.

Il.1. Gubińskie (?) brakteaty znalezione w skarbie ze Starosiedla. Źródło: B. Pilz, *Die Münzstätte Guben vom 13. bis zum 15. Jahrhundert*, Gubener Heimatkalender 1990, s.79. Średnica ok. 20-21 mm

Il.2. Pieczęć miasta z roku 1312. Źródło: M. Gumowski, *Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV wieku*, Toruń 1960, s. 94. Średnica ok. 26 mm

Nie zmienia to jednak faktu, że był to czas, kiedy na Łużycach produkowano znaczną ilość monet, jednak do dnia dzisiejszego wiele problemów nastęrcza ich właściwe przypisanie. Brakteaty te były większe i bardziej prymitywne od analogicznie bitych

⁴¹ Por. R. Kiersnowski, *Wstęp do numizmatyki polskiej wieków średnich*, Warszawa 1964, s. 158-159, 167; R. Grodecki, *Polityka pieniężna Piastów*, Kraków 2009, s. 210 n.

⁴² Monety znajdowały się w naczyniu, które zostało rozbite przez pług. Część znaleziska udało się zebrać. Po oczyszczeniu całkowita waga skarbu wynosiła 832 g. Wśród monet było 873 całych brakteatów i 2979 połówek oraz 19 denarów i 12 połówek. Pilz, *Die Münzstätte Guben*, s. 80.

⁴³ Por. tamże.

⁴⁴ Krzyż jest metaforą cierpienia Chrystusa, którego celem było zbawienie ludzkości. On też mówił – „Ja jestem bramą, jeżeli ktoś wejdzie przeze mnie będzie zbawiony” (J 10:9).

w Wielkopolsce i na Śląsku⁴⁵. Co ciekawe, mimo przynależności najpierw do Miśni, a później Brandenburgii, nie zacerpnięto, jak często ma to miejsce, wzorców z tych krajów⁴⁶.

W literaturze dotyczącej średniowiecznych mennic (a właściwie mincerzy) Gubina wspomina się o pierwszej wzmiance z roku 1295. Kolejna wzmianka datowana jest na rok 1311. Jednak wszyscy dotychczasowi badacze tematu pominieli dwie istotne wzmianki z pierwszej połowy XIV w. Pierwsza z nich pochodzi z 26 grudnia 1304 r. i dotyczy transakcji handlowej zawartej przez Mikołaja de Budechonitz, Hermana de Blei, Henryka, syna mistrza menniczego z Gubina (*Henricus, filius monetarii de Gubin*)⁴⁷. Jest ona interesująca z kilku względów. Wymienia Henryka, bogato uposażonego syna mistrza menniczego, który wraz z innymi nabył wójtostwo oraz płynące z niego przywileje, w będącym siedzibą książąt piastowskich Głogowie. Fakt osiedlenia się w tym mieście zapewne nie był przypadkowy. Brak co prawda informacji, że syn mistrza wykonywał profesję ojca, ale można domniemywać, że tak było. Był to zawód, który wymagał wysokich kwalifikacji, najczęściej przekazywanych w kręgu rodzinnym, a nadto gwarantował pracę i przyzwoite zarobki⁴⁸.

Dokument wydany 13 listopada 1310 r. doprecyzowuje wcześniejszy⁴⁹. Zapewne Ulryk, mieszczanin gubiński, znany z dokumentu z 1295 r., to brat Henryka. Ten ostatni sprawował opiekę prawną nad córką nieżyjącego już prawdopodobnie brata. Wydał ją za mąż za mieszczanina głogowskiego Tilo Reso Młodszego. Można przyjąć, że Henryk skuszony możliwością pracy przeniósł się do zasobniejszej dzielnicy rządzonej przez Piastów⁵⁰. Testacja przeniesienia praw, jak również osoba wystawcy – księżna Matylda, żona Henryka III głogowskiego dowodzi, że pochodzący z Gubina rzemieślnik osiągnął sukces i zapewne pomnożył swój stan posiadania⁵¹.

Migracje niemieckiej ludności były w ówczesnym czasie zjawiskiem częstym. Wpływ na to miały zawirowania polityczne, przede wszystkim przejęcie Dolnych Łużyc przez margrabiów brandenburskich. Wzbudziło ono niechęć części mieszkańców. Atutem sąsiedniego Śląska było bogactwo i szybkie tempo rozwoju. Co prawda w przypadku Dolnych Łużyc nigdy nie było masowego przesiedlania, ale uczynił to pewien odsetek rycerstwa, oraz jak można przypuszczać, mieszczaństwa, głównie wykwalifikowanych rzemieślników⁵². Mógł być jeszcze jeden istotny powód, dla którego syn mistrza menniczego przeniósł się do Głogowa. Jeżeli poznał tajniki pracy w mennicy, to zapewne wiedział, że książę Henryk III głogowski, będący w ówczesnym czasie u szczytu potęgi, potrzebował specjalistów do produkcji nowego typu monet. Poza tym władca wspierał miasta i mieszczaństwo, gdyż było to gwarantem solidnego i stabilnego wsparcia książęcego skarbcza. Nie jest wykluczone, że miało także stanowić przeciwwagę dla możnowładców⁵³.

⁴⁵ Gumowski, *Gubin i jego mennice*, s. 130; Bahrfeldt, *Das Münzwesen...*, s. 221.

⁴⁶ Szczurek, *Proces upieniężniania...*, s. 56.

⁴⁷ Worbs, *Inventarium...*, s. 124-125; *Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. 18, Breslau 1915, s. 12.

⁴⁸ Kiersnowski, *Wstęp...*, s. 160.

⁴⁹ *Codex Diplomaticus...*, s. 13.

⁵⁰ Kiersnowski, *Wstęp...*, s. 160. Autor podkreśla, że część średniowiecznych mincerzy była pochodzenia obcego, głównie niemieckiego. Ponadto stanowili grupę niezwykle mobilną.

⁵¹ Por. T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego książę głogowski Henryk (1274-1309)*, Kraków 2006, s. 169.

⁵² T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV w.*, Poznań 1996, s. 30. Por. wykres – Napływ obcych rycerzy na Śląsk.

⁵³ Jurek, *Dziedzic...*, s. 165 i 197.

Pierwsze kwatniki śląskie pojawiły się około roku 1290. Inicjatorem wprowadzenia nowej monety srebrnej był Henryk III głogowski lub Bolko I świdnicki. Reforma kwatnikowa była realizowana z rozmachem. Świadczyć o tym może ilość mennic. Ogółem odnotowano ich 34, z czego połowa funkcjonowała na obszarze księstwa głogowskiego⁵⁴. Dla realizacji tak ambitnego planu niezbędni byli doświadczeni pracownicy. Migracja synów mistrza mennicznego nie miała zapewne wpływu na produkcję monet w samym Gubinie.

Zawirowania dynastyczne spowodowały zmianę przynależności miasta. W roku 1304 Diezmann sprzedał Łużyce margrabiom brandenburskim z dynastii askańskiej. Waldemar Askański wydał 16 lipca 1311 r. w swojej siedzibie nad jeziorem Werbellin przywilej, na mocy którego mieszczanie gubińscy uzyskiwali środki na budowę murów obronnych. Źródłem finansowania miały być zyski wynikające z wymiany pieniądza⁵⁵. Z dokumentów średniowiecznych nie wynika jednoznacznie, kto był w posiadaniu koncesji mennicznej – miasto czy książę, ale większość badaczy jest skłonna przypisać je władcy⁵⁶.

Okres panowania brandenburskich Askańczyków zakończył się w roku 1319 po bezpotomnej śmierci Waldemara⁵⁷. Łużyce przejął we władanie książę Rudolf sasko-wittenberski. Wzorem poprzedników potwierdził on dotychczasowe prawa miejskie (13 października 1319 r.)⁵⁸. Wśród wymienionych znalazł się również przywilej menniczny. Dowodzi to jednoznacznie, że w tym okresie funkcjonowała już mennica miejska. Sam władca dwa lata później w przywileju dla innego łużyckiego miasta Beeskow, zrównał tamtejszą monetę z gubińską i łukowską⁵⁹. Jest to jednak ostatnia wzmianka z okresu średniowiecza, odnosząca się do gubińskiej mennicy⁶⁰. Zanik produkcji pieniądza na obszarze Dolnych Łużyc miał być może związek z faktem przejścia ich w roku 1323 przez władców z dynastii Wittelsbachów. W roku 1368 Łużyce zostały włączone do Czech i pozostawały w ich władaniu do roku 1623.

2. Mennicza współpraca Gubina i Lubska (?)

Za pierwszą znaną i jedyną średniowieczną monetę, mającą związek z Gubinem, część badaczy uznaje halerz z początku XV wieku (il. 3)⁶¹. Na awersie monety widnieje duża gotycka litera S, natomiast na rewersie brama forteczna z trzema wieżami. Herb na rewersie miał symbolizować godło Gubina, natomiast litera to inicjał Lubska

⁵⁴ R. Kiersnowski, *Pradzieje grosza*, Warszawa 1975, s. 156.

⁵⁵ *Codex Diplomaticus Brandenburgensis*, Bd. 2, Berlin 1843, s. 310; Bahrfieldt, *Das Münzwesen...*, s. 53, 221; Gander, *Geschichte...*, s. 50-51; R. Lehmann, *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs in Regestenform*, Guben 1927, s. 11-12.

⁵⁶ Kiersnowski, *Wstęp...*, s. 194; Gumowski, *Gubin i jego mennice*, s. 130. Por. Grodecki, *Polityka...*, s. 191 n.; Suchodolski, *Monety Gubina*, s. 85.

⁵⁷ Zob. Kurowska, *Gubin...*, s. 19-20.

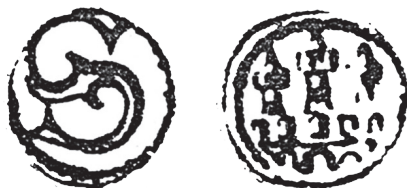
⁵⁸ Neumann, *Die Urkunden...*, s. 50-51.

⁵⁹ Gumowski, *Gubin i jego mennice*, s. 130; Bahrfieldt, *Das Münzwesen...*, s. 54; tenże, *Die Brandenburgischen Städtmünzen aus der Kipperzeit 1621-1623*, Rietz-Neuendorf 1882, s. 52-53.

⁶⁰ Szczurek, *Proces upieniężniania...*, s. 68, pisze: *Jak nagle pojawiło się miejscowe [dolnołużyckie] mennictwo, tak i nagle ono zanikło.*

⁶¹ Zwolennikami tej teorii byli m.in.: Scheuner, *Eine Gemeinschaftsmünze*, s. 237-238 i Gumowski, *Gubin i jego mennice*, s. 131. Friedensburg, *Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. 13, s. 214 i Kopicki, *Katalog podstawowych typów...*, s. 129 przypisują monetę mennicy w Szprotawie. Monety nie wzmiankuje w swoim artykule Suchodolski, *Monety Gubina*.

(niem. Sommerfeld). Niestety, znany jest tylko jeden egzemplarz halerza. Zastanawiający jest brak innych znalezisk tego typu. Nie jest wykluczone, że było to spowodowane przechwytywaniem, a następnie wykorzystywaniem srebra wysokiej próby przez znajdującą się nieopodal mennicę w Krośnie Odrzańskim⁶².

Il.3. Halerz Gubina i Lubska (Sommerfeld)? Źródło: E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów*, t. 1, cz. 2, s. 129. Przepisany przez autora Szprotawie. Średnica 12 mm, waga 0,2 g

Jedną z przesłanek dla podjęcia wspólnego bicia monety przez miasta mogła być ich wzajemna współpraca gospodarcza. Analiza zachowanych średniowiecznych dokumentów potwierdza więzi gospodarcze łączące Gubin i Lubsko⁶³. Według zwolenników tej teorii przemawia za tym szczególnie dokument z roku 1411, który sankcjonował alians ekonomiczny⁶⁴. Trudno określić miejsce ewentualnej produkcji. Być może pewną wskazówką jest notatka w rachunkach zgorzeleckiej rady miejskiej, która informuje, że w roku 1429 do miasta Görlitz przybył mistrz menniczny Gabriel Schirmer z Gubina⁶⁵. Miał on wesprzeć swoim doświadczeniem pracowników miejscowej mennicy⁶⁶.

M. Gumowski analizując wygląd monety, zwrócił uwagę na odstępstwa w wyglądzie wyobrażenia na rewersie od średniowiecznych pieczęci miejskich. Na halerzu widnieją trzy wieże nad murem, natomiast w herbie miasta były tylko trzy wieże. Jednocześnie brak orła piastowskiego i analogii do znanych herbów miast dolnośląskich przesądzał według niego o innej niż śląska proveniencji. Interpretacji i właściwego przypisania nie ułatwia bez wątplenia niewielki rozmiar monety oraz fakt, że jedyny znany egzemplarz został sprzedany w nieznaną ręce na aukcji Adolpha Hessa w czerwcu 1921 roku⁶⁷.

⁶² H. Rente, *500 Jahre alte Sommerfeld-Gubener Münze*, Crossener Heimatgrüße, nr 4, 1958, s. 7. Zob. T. Struk, *Moneta Crossene. Produkcja monet i banknotów w dziejach Krosna Odrzańskiego*, Biuletyn Numizmatyczny, 2007, nr 3, s. 207.

⁶³ R. Moderhack, *Die Urkunden des Sommerfelder Stadtarchivs in Regesten*, I Teil, Guben 1937, II Teil, Guben 1940, passim; *Codex Diplomaticus Brandenburgensis*, Bd. 2, Berlin 1845, s. 421-422; Gander, *Geschichte...*, s. 54, 60.

⁶⁴ Gumowski, *Gubin i jego mennice*, s. 131; L. von Ledebur, *Allgemeines Archiv für die Geschichtskunde des Preussischen Staates*, Berlin, Posen, Bromberg 1834, Bd. 14, s. 239; Gander, *Geschichte...*, s. 69. Oryginalny dokument nie zachował się do czasów współczesnych. Przytacza go Scheuner, *Eine Gemeinschaftsmünze...*, s. 236-237.

⁶⁵ R. Scheuner, *Die Münzen der Stadt Görlitz*, Zeitschrift für Numismatik, Bd. XVIII, 1892, s. 67-68.

⁶⁶ Gander, *Geschichte...*, s. 526, przyp. 1; Müller, *Die Stadt...*, s. 30.

⁶⁷ Por. Rente, *500 Jahre alte...*, s. 7. Autor artykułu informuje, że kopia (galwanotyp) monety przechowywana była w Muzeum Regionalnym w Lubsku, jednak zaginęła w 1945 r. Została zrobiona z oryginału który miał trafić do Staatliche Münzkabinett w Berlinie. Być może jakaś kopia jest w posiadaniu byłego mieszkańca Lubka.

II. Moneta w okresie nowożytnym

1. Sprawa mieszczanina Michaela Meringka

U progu nowożytności, w roku 1501 miastem wstrząsnęła afera związana z oskarżeniem jednego z szacownych mieszczań o fałszowanie pieniądza. Gubin, podobnie jak wiele innych miast w regionie, wkroczył w tym czasie w okres wyjątkowej prosperity gospodarczej⁶⁸. O ten ciężki czyn oskarżono Michaela Meringka (Myrunga)⁶⁹, a zarzuty względem niego wytoczył Andreas Schabindei (Schabendei). Wygnany z miasta Michael szukał sprawiedliwości aż na dworze króla czeskiego Władysława II Jagiellończyka. Sprawę przez wzgląd na wagę zarzutów rozstrzygał protonotariusz apostolski Filip de Sergardis⁷⁰. Wobec złożenia przez obwinionego przysięgi, zarzuty zostały oddalone. Protonotariusz zaświadczył niewinność dokumentem wydanym 14 grudnia 1501 r. nakazujący jednocześnie, aby mieszczenie gubińscy nie „uprzykrzali” życia Meringkowi⁷¹. Rajcy nie mogli pogodzić się z taką decyzją, jednak ostatecznie wobec wyroku sądu polubownego z sierpnia 1502 r., zobowiązani zostali do zwrotu skonfiskowanych dóbr. W zamian Meringk zrzekł się gubińskiego obywatelstwa⁷². W świetle zachowanych relacji, trudno jednoznacznie stwierdzić, czy oskarżony o tak poważne przestępstwo był winien, czy też padł ofiarą intrygi. Przebieg i szczęśliwe zakończenie sprawy dowodzi jednak, że miał pewne wpływy w kręgach władzy, jak również zasoby pieniężne⁷³.

2. Produkcja monet w okresie „Kipper-Wipper”

Gubińska mennica rozpoczęła swój kolejny rozdział w okresie wielkiego kryzysu monetarnego, jaki nawiedził państwa wchodzące w skład Cesarstwa Niemieckiego. Kulminacją tego był tzw. *Kipper und Wipperzeit* (1620-1623)⁷⁴. Rabunkowa polityka monetarna i fiskalna doprowadziła do masowego psucia monety i tezauryzacji lepszego pieniądza. Wszystko to nałożyło się na trwającą właśnie wojnę trzydziestoletnią. W jej wyniku Łużyce, na mocy porozumienia pomiędzy cesarzem Ferdynandem II a elektorem saskim Janem Jerzym I, znalazły się w zastawie hipotecznym Saksonii. Przypieczętował to hołd lenny stanów łużyckich oddany w Luckau 22 czerwca 1623 roku⁷⁵.

Kryzys i pauperyzacja doprowadzały do wystąpień i wybuchów społecznego niezadowolenia. Mieszczenie próbowali zaradzić brakom i zwracali się do władców z prośbą o możliwość bicia własnej, drobnej monety zdawkowej⁷⁶. W niespełna dwa dni

⁶⁸ M. Hempe, *Kette und Schuss die Tuchmacherei in Guben*, Böhlau 2006, s. 14; Kurowska, *Gubin...*, s. 67; Kowalski, *Gubin*, s. 21.

⁶⁹ Właściwie Meringa.

⁷⁰ Filip de Sergardis - doktor praw obojga, który w 1503 r. zajmował się sprawą rzekomego wyklęcia rajców miejskich Lwowa, por. *Acta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji śp. Aleksandra hr. Stadnickiego wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego*, t. IX, Lwów 1883, s. 206.

⁷¹ Lehmann, *Die Urkunden...*, s. 140.

⁷² Lehmann, *op. cit.*, s. 142.

⁷³ Zob. Kiersnowski, *Pradzieje...*, s. 324-330.

⁷⁴ F. Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin 1970, s. 306-307; T. Kałkowski, *Niemiecka katastrofa pieniężna „Kipper und Wipperzeit” w pierwszej ćwierci XVII wieku*, *Wiadomości Numizmatyczne*, R. I, 1957, z. 2, s. 71-75.

⁷⁵ Kurowska, *Gubin...*, s. 25.

⁷⁶ Podobnie postąpiło Krosno Odrzańskie, zob. Struk, *Moneta Crossene...*, s. 208; Bahrfeldt, *Das Münzwesen...*, s. 514.

po złożeniu hołdu, mieszczanie gubińscy wystąpili do elektora o wyrażenie zgody na uruchomienie mennicy i produkcję na potrzeby lokalnego rynku fenigów, 3-krajcarówek (groszy, 1/24 talara). Zapewnili, że w przypadku zapelnienia rynku zaprzestaną bicia monet. Elektor przesłał sprawę do starosty łużyckiego Henryka Anzelma von Promnitza, który wsparł działania mieszczan. W rezultacie władca przychylił się do prośby i w dniu 25 sierpnia 1621 r. udzielił miastu prawa do bicia monet⁷⁷. Jeszcze w połowie września została uruchomiona produkcja, najpierw fenigów, a od połowy grudnia także srebrnych groszy⁷⁸. Zakład funkcjonował do roku 1623⁷⁹. W pierwszej połowie 1622 r. nastąpiła przerwa w jego działalności, spowodowana zapewne skutkami epidemii dżumy, która wybuchła w mieście w grudniu 1621 roku⁸⁰.

Przed II wojną światową w archiwum ratusza przechowywane były rachunki mennicy (Münzrechnungsheften). Zawierały wykaz urzędzeń i maszyn oraz zarobki pracowników (z ich wyszczególnieniem), zyski, wydatki, wielkość produkcji. Mennica, której lokalizacji do dzisiaj nie udało się ustalić, miała do dyspozycji w momencie otwarcia, w październiku 1621 r.: 3 tłoki mennicze i 12 tłoków żelaznych (prawdopodobnie stalowych) do srebrnych groszy, 1 tłok menniczny i 1 tłok żelazny do trojaków oraz 6 stempli mennicznych do fenigów. Ponadto rzemieślnicy korzystali m.in. z tygli, urządzenia do wycinania monet, wagi probierczej. Gotowe wyroby pakowane były do płóciennych worków lnianych. Według stanu na koniec grudnia 1621 r. w mennicy zatrudnionych było 15 rzemieślników i uczeń, miesiąc później zatrudnienie wzrosło do 20 osób, 2 czeladników i 2 uczniów. W lipcu 1622 r. pracowało 16 rzemieślników i 2 uczniów. Jak wynika z ksiąg rachunkowych, najlepiej wynagradzaną grupę stanowili, co zrozumiałe, specjaliści w swoich dziedzinach. Na szczycie był mistrz menniczny, którego tygodniowe uposażenie wynosiło 319 talarów 2 grosze. Metalurg (Gürtler) otrzymywał 288 talarów 19 groszy, a pracownik odpowiedzialny za bielienie monet 166 talarów 18 groszy. Złotnicy, których było czterech, zarabiali w sumie 823 talary 8 groszy (co dawało średnio ponad 200 talarów na osobę). Mincerze, których liczby nie podano, zarabiali w sumie 1512 talarów 11 groszy. Znacznie mniejsze uposażenia otrzymywał personel niższego szczebla: wytapiacz 8 talarów, odpowiedzialny za przygotowanie blach 7 talarów, ślusarz 5 talarów, pracownicy fizyczni 3 talary. Ponadto mennica otrzymywała środki, m.in. na podróże i pożywienie dla personelu oraz płace posłańca⁸¹.

W publikacjach E. Bahrfeldta, H. Jentscha i M. Gumowskiego wyszczególnione są fenigi, trzeciaki, grosze (il. 6-7) i talary pamiątkowe. Wykluczyć można wymienione przez M. Gumowskiego (za Weidhasem) – 2 fenigi (czy raczej 3 fenigi) miedziane, należą one bowiem bez wątplenia do Getyngi (Göttingen)⁸². Do kręgu monet gubińskich nie należy zapewne także trojak z 1622 r., a przypisywanie go tylko z powodu rzekomego wizerunku bramy gubińskiej wydaje się (wraz z karkołomną interpretacją legendy)

⁷⁷ Jentsch, *Die Münzen von*, s. 440; Gander, *Geschichte...*, s. 135.

⁷⁸ Lehmann, *Guben als...*, s. 41-42.

⁷⁹ Gander, *Geschichte...*, s. 135.

⁸⁰ Gander, *Geschichte...*, s. 134. Por. Kurowska, *Gubin...*, s. 176.

⁸¹ Lehmann, *Guben als*, s. 41-42.

⁸² Weidhas, *Die Brandenburger*, Taf. XV, 31; Gumowski, *Gubin*, s. 21. Zob. Dannenberg, *Münzmeister...*, s. 280; Bahrfeldt, *Die Brandenburgischen*, s. 58. Getyndze przypisał ją U. E. Schrock, *Münzen der Stadt Göttingen*, Bremen 1987, nr 137.

niezasadne. Zresztą pod wątpliwość fakt jego istnienia poddawał już E. Bahrfeldt⁸³. Fenigi i grosze przypisane mennicy gubińskiej do złudzenia przypominają wyroby pochodzące ze wspomnianej Getyngi. Były one wytwarzane kilka lat przed gubińskimi. Monety z legendą MONETA GVBENENSIS są wielkim rarytasem, rzadko pojawiającym się w obrocie. W ostatnim czasie nie odnotowały ich największe katalogi aukcyjne⁸⁴. Jeden z egzemplarzy 3-krajarówki znajduje się w zbiorach Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Poznaniu (il. 4)⁸⁵. W napisie awersu zamiast GVBEN umieszczono ARGEN. Stanisław Suchodolski zwracał uwagę, że mimo opisywania monet w wielu publikacjach, nie podawano ich podobizn i nie występowały w zbiorach Staatliche Museen w Berlinie oraz Staatliche Kunstsammlungen w Dreźnie.

Il. 4. 3-krajarówka (grosz) gubińska, 1622 r. Źródło: Muzeum Narodowe w Poznaniu, nr ew. MNP GN B 7018. Średnica 18 mm, waga 0,84 g

Niespodziewanie w roku 2001 w posiadanie takiej monety weszło Heimatmuseum „Sprucker Mühle” w Guben (il. 5). Ten wyjątkowy egzemplarz różni się interpunkcją od wcześniej wymienionych przez Bahrfeldta. Najbardziej zbliżony jest wyglądem do nr 153 (zob. poniżej 1b):

Av.: herb miasta w postaci bramy o trzech wieżach. Nad środkową korona. W otoku MONETA NO[GVB]ENENSIS 1622 (na początku pięcioramienna rozeta).

Rv.: orzeł dwugłowy, na piersi jabłko cesarskie z cyfrą 3 (powyżej nieczytelna korona?). W otoku [FE]RD IID:G RO IM.S.A.G.H.B REX⁸⁶.

Il. 5. 3-krajarówka (grosz) gubińska, 1622 r. Źródło: B. Pilz, *Museumsminiaturen*, s. 102. Średnica 17-18 mm, waga 0,69 g

⁸³ Gumowski, *Gubin*, s. 134-136.

⁸⁴ www.coinarchives.com; <http://www.mcsearch.info>; <http://www.ma-shops.de>; www.muenzauktion.com; www.wcn.pl

⁸⁵ Gabinet Numizmatyczny Muzeum Narodowego w Poznaniu, nr ew. MNP GN B 7018.

⁸⁶ Pilz, *Museumsminiaturen*, s. 102.

Grosz jest mocno zużyty, ale swoją słabą czytelność zawdzięcza również marnemu wykonaniu ze stopu próby (500) srebra i miedzi, tak charakterystycznego dla wyrobów epoki *Kipper und Wipper*⁸⁷.

Il. 6. 3-krajarówka (grosz) gubińska, 1621 r. Źródło: E. Bahrfeldt, *Die Brandenburgischen...*, Taf. IV, 151

Il. 7. 3-krajarówka (grosz) gubińska, 1622 r. Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie, nr ew. NPO 62183. Średnica 16,3 mm, waga 0,78 g⁸⁸

Znanych jest 16 odmian gubińskich fenigów z pierwszego roku działalności mennicy (il. 8), dwie odmiany z roku 1622 i jedna bez daty. Ponadto cztery główne typy 3-krajarówek (w tym jedna odnaleziona w Poznaniu)⁸⁹. Z roku 1622 pochodzi również 10 typów groszy. Głównym wątkiem legendy fenigów jest ukoronowana litera G oraz data lub jej brak. 3-krajarówki (grosze) E. Bahrfeldt pogrupował na następujące 4 rodzaje:

1a.

Av.:⁹⁰ herb miasta w postaci bramy o trzech wieżach. Nad środkową korona. W otoku *MO·NOVA REIP·GV·BENENSIS·1621 (*Moneta Nova Reipublicae Gubenensis*).

Rv.: orzeł dwugłowy, na piersi jabłko cesarskie z cyfrą 3. W otoku FERD·II·D·G·RO·IM·S·A·G·H·B·REX· (*Ferdinandus II Dei Gratia Romanorum Imperator Semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae Rex*).

1b.

Av.: herb miasta w postaci bramy o trzech wieżach. Nad środkową korona. W otoku *MO·NOVA REIP·GV·BENENSIS·1622

Rv.: orzeł dwugłowy, na piersi jabłko cesarskie z cyfrą 3. W otoku FERD II D G RO IM S·A·G·H·B·REX·

⁸⁷ Pilz, *Museumsminiaturen*, s. 102.

⁸⁸ Por. z 1/24 talarą Getyngi (1619 r.). Schrock, *Münzen der Stadt*, nr 127. <http://ma-shop.com/monasterium2/item.php5?lang=en&id=100401037&curr=USDEUR>

⁸⁹ K. Szuda, *Skarb monet z XV – XVII wieku z Poznania*, Wiadomości Numizmatyczne, R. XV, 1971, z. 3, s. 178.

⁹⁰ Suchodolski, *Monety Gubina*, s. 85, przyp. 5 słusznie zauważa, że właściwe byłoby oznaczenie awersu z imieniem cesarza, a rewersu z imieniem miasta, czyli odwrotnie niż uczynił to E. Bahrfeldt.

2.

Av.: pod koroną dwie tarcze: na lewej herb – brama z trzema wieżami, na prawej litera G. Poniżej w owalu cyfra 3. Po lewej stronie cyfry litera Z, po prawej L.

Rv.: popiersie cesarza zwrócone w prawo, nad głową mała wieża. W otoku FERD·II·D·G R·IM·SEM·AVG·

3.

Av.: pod koroną dwie tarcze: na lewej herb – brama z trzema wieżami, na prawej litera G. Poniżej w owalu cyfra 3. Po lewej stronie cyfry litera Z, po prawej L.

Rv.: orzeł cesarski.

4.

Av.: Litera G nad którą korona, po bokach korony 16 – 22 (lub brak daty). W otoku MO·NO·GVBENENS

Rv.: jabłko cesarskie z liczbą 24 w środku. W otoku FERD·II·D·G·R·I·S·A·G·H·B·R· (10 odmian literowych i interpunkcyjnych)⁹¹.

Il. 8. Fenig gubiński, 1621 r., ze znakiem feniga wewnątrz litery G. Źródło:<http://www.muenzauktion.com/brom/item.php5?lang=en&id=91002004&catid=24&curr=USDEUR> (10.02.2012 r.). Waga 0,18 g

Skarb z Poznania, w którym znajdowała się gubińska moneta, został odkryty w lutym 1970 roku. W większej części składał się z monet polskich. Było także kilka 3-krajarówek z okresu Kipper und Wipper (Księstwa Cieszyńskiego, miasta Wrocław, miasta Świdnica)⁹². Rzadkość występowania w skarbie sugeruje, że ich produkcja była niewielka i wynikała z niechęci do deponowania, albo były to emisje próbne⁹³.

Obok powyższych monet mennica w Gubinie wyprodukowała również klipy pamiątkowe o nominale 1 i 2 talarów (il. 9). M. Gumowski wyodrębnił ich cztery typy. Egzemplarz klipy talarowej z roku 1623 został wystawiony na jednej z aukcji portalu coinarchives.com (il. 8). Cena wywoławcza wynosiła 10 000 euro. Oto jej opis:

Av.: herb miasta – 3 wieże, środkowa dużo wyższa, nad murem z bramą. Nad główną wieżą korona, po bokach której arabeski (Jentsch sugerował, że są to liście, wąsy i winne grona, co miało nawiązywać do winiarskich tradycji miasta)⁹⁴. Po bokach dwa wspięte na tylnych łapach lwy z podwójnym ogonem⁹⁵. W otoku ·DER*STADT arabeski ·WAPPENN* (*Herb Miasta*), w górnej części uskrzydłony cherubin.

Rv.: napis ·SCHAW· /GROSCHEN. / DER. STADT GV. /BEN.ZV EHREN. / GEMACHT*. Poniżej herb (lub gmerk) – w tarczy herbowej z lewej dwie ukośne belki,

⁹¹ Bahrfeldt, *Die Brandenburgischen...*, s. 55-58; Suchodolski, *Monety Gubina*, s. 85-86.

⁹² Szuda, *Skarb monet...*, s. 177.

⁹³ Suchodolski, *Monety Gubina*, s. 87.

⁹⁴ Jentsch, *Die Münzen von...*, s. 443.

⁹⁵ Symbol przynależności do Królestwa Czech.

z prawej trzy gwiazdy, klejnot w postaci orlich skrzydeł. Po jej bokach Z – L / 16 – 23 / M – M (Münz Meister – mistrz menniczy lub messor metator – probierz). Zarówno wokół awersu, jak i rewersu obwódka z perełek.

Nie udało się ustalić właściciela inicjałów, chociaż pewną wskazówką jest tutaj herb⁹⁶. Jego symbolika może wskazywać, że jest to albo herb, który został nadany mieszczaninowi, albo gmerk⁹⁷.

Il. 9. Klipa gubińska, 1623 r. Źródło: [http://www.coretech.cc/CT3/clients/ams/index.php?page=lotShow;lotid=213070\(14.02.2012\)](http://www.coretech.cc/CT3/clients/ams/index.php?page=lotShow;lotid=213070(14.02.2012).). Auktionen Meister & Sonntag. Wymiary 44x43 mm, waga 29,12 g

Klipa bita była przynajmniej w dwóch wielkościach. Przedstawiona na il. 9 ma wymiary przekątnej – 44x43 mm i wagę 29,12 g, natomiast ten sam typ, ale klipy dwutalarowej, opisany przez B. Pilza, ma wymiary 60,2x59,9 mm i wagę 58,43 g⁹⁸. Pozostałe klipy miały ten sam awers, a w jednym przypadku dodano legendę wskazującą, że wbrew przysługującej koncesji, zostały wykonane na zamówienie dyrekcji mennicy (MINZ DIRECT) ku czci miasta. Ponadto w dolnej części rewersu zamiast inicjałów mistrza menniczego i herbu jest owalna tarcza z wpisaną w nią literą G. Wymiary tej klipy to 59x58,7 mm, waga 26,37 g⁹⁹. Klipy zostały przekazane rajcom miejskim¹⁰⁰. Kopia prezentowanego na ilustracji egzemplarza znajdowały się również w posiadaniu gubińskiego rentiera Th. Wilke i w magistracie¹⁰¹.

Zakład działał do 1623 r., kiedy to został ostatecznie zamknięty¹⁰². Wpłynęło na to wydanie 14 grudnia 1623 r. patentu cesarskiego, tzw. „Wielkiej Kalady”. Akt ten zakończył funkcjonowanie wielu mennic i dosyć szybko doprowadził do uporządkowania polityki monetarnej¹⁰³. Dokonano dewaluacji, w trakcie której największe straty ponieśli zwykli obywatele.

Koniec części I

⁹⁶ W jednym z katalogów XVIII-wiecznych autor próbował zinterpretować inicjały MM jako imię medaliera, a ZL jako zu Leipzig (w Lipsku). Por. H.A.P. von Leyser, *Verzeichniß der raren und fürtrefflichen Münzen und Medaillen*, Leipzig 1791, s. 494.

⁹⁷ Zob. J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2008, s. 652.

⁹⁸ Pilz, *Die städtische...*, s. 71.

⁹⁹ *Ibidem* (tam także fotografie obu odmian klipy). Gumowski, *Gubin i jego mennice*, s. 135 podaje błędnie wymiary tej odmiany – 99 mm i wagę 99 g.

¹⁰⁰ Gumowski, *Gubin i jego mennice*, s. 136.

¹⁰¹ Jentsch, *Die Münzen von...*, s. 443.

¹⁰² Gander, *Geschichte...*, s. 135. Jak podawał, wykonano fenigów na sumę 6917 talarów i 11 groszy a srebrnych groszy na sumę 31 131 talarów.

¹⁰³ Kałkowski, *Niemiecka katastrofa...*, s. 74; Z. Żabiński, *Systemy pieniężne na ziemiach polskich*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Łódź-Gdańsk 1981, s. 154.